

PREOBRAZBA SENTIMENTALNE DEDIŠČINE OB NARODOTVORNI VLOGI SLOVENSKEGA ROMANA

Izročilo evropskega sentimentalizma, ena konstitutivnih prvin ob začetkih slovenskega romana, se je prilagajalo in celo podrejalo vlogi, ki jo je imela literatura v narodnem gibanju in oblikovanju moderne meščanske družbe na Slovenskem. Tako sta se v pripovedni prozi od 60. do 80. let 19. stoletja meščanska samozavest in rousseaujevstvo, ki sta po svojem izviru v razsvetljenskem sentimentalizmu kozmopolitska, na Slovenskem na svojevrsten način spajala z narodnopotrjevalnimi težnjami. Pomembna sestavina sentimentalnega romana, svetobolje, ki se je izkazala kot manj združljiva z domoljubnim zanosom, pa je bila deležna kritičnih in celo odklonilnih stališč znotraj romanesknih besedil samih.

narodno gibanje, meščanski roman, sentimentalizem, razsvetljenstvo, rousseaujevstvo, svetobolje, rahločutni junak

The tradition of the European sentimentalism, one of the creative elements at the beginnings of the Slovene novel, adjusted and even subordinated itself to the role played by literature in the national movement and in the formation of modern bourgeois society in the Slovene territory. Therefore in narrative prose from the 1860s to the 1880s, the bourgeois self-confidence and Rousseauianism – which were cosmopolitan by their origin in the Enlightenment sentimentalism – were in a peculiar way combined with the aspirations for national affirmation. An important element of the sentimental novel, *Weltschmerz*, which proved to be less compatible with patriotic enthusiasm, was criticized and even rejected within the novels themselves.

Slovene national movement, bourgeois novel, sentimentalism, Enlightenment, Rousseauianism, *Weltschmerz*, sensitive character

Prvi slovenski roman ločuje od Rousseaujeve *Nove Heloize* celo stoletje. Kljub tako velikemu odmiku v času in prostoru so bile usedline sentimentalizma ena bistvenih in tvornih sestavin ob začetkih našega romana, podobno kakor je bilo tudi v drugih srednjeevropskih in v skandinavskih literaturah. V teh deželah je bilo namreč zaporedje literarnih tokov nekoliko drugačno kakor na Zahodu. Šele po vzponu in zatonu romantike, okrog srede 19. stoletja, je v njih vzniknila meščanska pripovedna proza s sodobno tematiko, v njej pa je, moderniziran in prepleten z drugimi tokovi, oživel tudi sentimentalizem 18. stoletja. Ta pojav je bil zelo izrazit v nemškojezikovnem pripovedništvu, še posebno v avstrijskem bidermajerju, ki je

imel močno razsvetljsko podstat; torej v tistem kulturnem prostoru, v katerem so takrat živele slovenske dežele.

Nastajanje slovenskega romana se časovno ujema z enim najsvetlejših obdobj v slovenski zgodovini. Po padcu neoabsolutizma se je obnovil ustavni red, začel se je čas domoljubnega zanosa in vseslovanskega navdušenja, prišlo je do velikih uspehov na volitvah leta 1867 in do množičnega narodnega gibanja na taborih z zahtevami po Zedinjeni Sloveniji. Na novo je oživel časopisje v slovenskem jeziku, v čitalnicah se je razmahnilo družabno in kulturno življenje. V 60. in 70. letih se je širila plast narodno ozaveščenega izobraženstva s slovenščino kot občevalnim jezikom, nemško dopisovanje med Slovenci se je začelo zamenjevati s slovenskim.¹ Veliko vlogo pri tem, da so mladi izobraženci znatno bolje znali slovenščino, je imela reforma gimnazije po letu 1848, ko je bil vpeljan obvezen pouk slovenščine za slovenske dijake.

Literatura tega časa je tu prevzela narodnoprebudno vlogo in z njo naloge, ki so jih na Zahodu opravljale razne kulturne in politične ustanove, kakršnih Slovenci tedaj še niso imeli. Novonastali slovenski roman je bil po svoji meščanski usmerjenosti soroden izvornemu sentimentalnemu romanu, ki je bil tesno povezan z vzponom t. i. tretjega stanu in kritičen do plemiških privilegijev. V tem protiplemiškem razpoloženju se naše pripovedništvo loči npr. od sočasnega češkega; češki narodni buditelji z Boženo Němcovo vred so se namreč še vedno vdajali varljivemu upanju, da se bo ponemčeni del njihovega plemstva ovedel svojih korenin in se pridružil narodnemu gibanju. Poljski izobraženci pa so že tako prihajali iz plemiških družin, povsem drugače kakor češki ali slovenski.

Izvorni sentimentalni roman je bil v družbenem pogledu marsikdaj zelo radikalen, medtem ko se narodnostno ni opredeljeval; razsvetljenstvo je bilo namreč kozmopolitsko usmerjeno. Sestavine sentimentalnega romana, pripovedni vzorci, motivi, liki ter idejna podstat, ki so bile prvotno v narodnostnem pogledu nevtralne, so se občutno preoblikovale, ko so prenikale v slovenski prostor prav v času največjega domoljubnega zagona.

Narodotvorna vloga tedanje slovenske literature se nazorno kaže že ob preobrazbi glavne osebe. V reprezentativnem modelu slovenskega romana, kakršnega je ustvaril Jurčič z *Desetim bratom* (1866–1867), je namreč osrednji lik mladenič in ne ženska figura kakor v prvotnem sentimentalnem romanu.² Naj spomnimo: francoski se začenja s *Kneginjo Klevsko* (1678) Mme de Lafayette, angleški z Richardsonovo *Pamelo* (1740–1741), nemški z *Gospodično Sternheimsko* (1771) Sophie von La Roche; slovenski pa z Lovretom Kvasom. (Junak tega tipa se je sicer pojavil že nekaj let prej v Erjavčevi wertherjanski noveli *Zamorjeni cvet*, 1861.) Po Levstikovi označbi je Jurčičev mladi mož »sentimentalen mehkuž«; v izvorniku pa nosi ta lik ime *The Man of Feeling*, torej čuteči, rahločutni človek. Rodil se je na

¹ Gl. Vasilij MELIK, Miklošičev čas, *Miklošičev zbornik*, Maribor, 1991, 49.

² Gl. Miran HLADNIK, Ni take je ..., *Sodobnost* 66/4 (2002), 509.

Škotskem leta 1771 v istoimenskem romanu Henryja Mackenzieja. Nekdaj sloveči roman je danes skoraj pozabljen, ohranil pa se je njegov naslov kot poimenovanje literarnega lika. Od njegovih številnih utelešenj sta za našo literaturo pomembni predvsem dve: St. Preux, domači učitelj in Julijin ljubimec iz *Nove Heloize* (1761), ter naslovni junak Goethejevega *Wertherja* (1774). V vseh primerih je to lik tenkočutnega, nežnega mladega moža s čutečim srcem in bistrim umom, človekoljubnega in sočutnega do vseh živih bitij. Največkrat je to otožen mladenič, ki trpi zavoljo prepada med ideali in trdo resničnostjo in ki je kljub svoji visoki izobrazbi nemalokrat zapostavljen, ker je meščanskega oziroma plebejskega rodu.

Vse te odlike uma in srca krasijo tudi slovenskega romanesknega junaka, podobne so tudi ovire, ki se mu postavljajo na pot; poleg tega pa je mladi plebejski izobraženec tudi narodno zaveden in največkrat svobodomiselnih nazorov. Že prvi med temi mladeniči, Lovre Kvas, se je rodil na kmetih pod slamnato streho in se s svojo lastno nadarjenostjo in vrlino prebil do visoke izobrazbe in meščanskega poklica. Ta življenjska pot, značilna za večino Kvasovih naslednikov, je zvesto odlikovala dejanski položaj tedanje slovenske inteligence in njene pisateljske avantgarde, ki se je večinsko novačila s kmečkega podeželja.

Junak, ki prihaja iz tega nepokvarjenega okolja, poseablja naravne vrline slovenskega človeka. V tematizaciji podeželja v našem tedanjem pripovedništvu se značilno spajata domoljubje in rousseaujevstvo: ne samo, da je vas v nasprotju s pomehkuženo mestno civilizacijo neizprijena, temveč je tudi neponemčena; tu se je ohranilo zdravo jedro naroda z domačim jezikom in običaji. Bukolična stilizacija domače krajine in preproste sreče na deželi – tja se v našem romanu selijo tako mladoporočenci kakor upokojenci – se opira na obsežno idilsko izročilo sentimentalizma od Goldsmitha do Gessnerja, v veliki meri tudi s posredništvom avstrijskega bidermajerja. Idilično olepšana podoba pa ima tudi čisto stvarno podlago. Literarno prizorišče našega romana – vas in graščina na podeželju – namreč ustreza tedanjemu stanju. Grajski lastniki pa niso bili samo plemiči, graščine so kupovali tudi meščani, tako Nemci kakor Slovenci; meščan je npr. gospodar Slemenic v *Desetem bratu*, prav tako tovarnar Bole v *Ciklamnu* (1883). Kmečko podeželje je bilo večinsko slovensko, tam je imela slovenska stranka zveste volivce, medtem ko so se mesta in trgi poslovenjali šele postopoma, različno v raznih pokrajinah. Razmerje med nemško usmerjenim trgovom na Štajerskem in slovenskim kmečkim zaledjem je živo upodobljeno v Vošnjakovem romanu *Pobratimi* (1889), ki je postavljen v čas volitev leta 1867. Nekatera besedila odslikavajo tudi pogubne učinke industrializacije in urbanizacije na nenačetem podeželju; ta dva pojava sta povezana z vdorom tujega kapitala, tako v Stritarjevem romanu *Sodnikovi* (1878) in v Detelovi *Trojki* (1897).

Hkrati z rousseaujevstvom sta v naše pripovedništvo segli obe glavni struji sentimentalizma: svetobolje oziroma wertherjanstvo in optimistično naravnana razsvetljenska rahločutnost. Svetobolje, prepletено z drugimi pesimističnimi tokovi 19. stoletja, je še obvladovalo vajejsko generacijo, v 60. letih pa je zadelo ob

narodnoprebudni aktivizem. Val domoljubnega in vseslovenskega navdušenja je svetobolje izrival iz literature, vendar je bilo še dovolj živo, da je navdihnilo nekaj pomembnejših besedil pri Tavčarju in doseglo vrh v Stritarjevem *Zorinu* (1870). Dva značilna motiva pesimistične struje, samomor in smrt v dvoboju, se največkrat ne pojavljata v glavnem pramenu zgodbe, temveč v katerem od vzporednih; dogajanje okrog osrednjega junaka se pri tem lahko izteče v optimističen konec. V dvoboju padeta npr. dva prijatelja glavnih junakov, dr. Dolnik v *Pobratimih* in dr. Dragan v *Trojki*, oba narodno zavedna izobraženca. V obeh primerih povzroči dvoboj nevredna gosposka ženska, tujka. Tujec je tudi nasprotnik, eden avstrijski konjeniški častnik, drugi propadel nemški baron. V izvornem sentimentalnem romanu je bil dvoboj obsojan – obsežno in temeljito zlasti v Richardsonovem romanu *Sir Charles Grandison* (1753–1754) – kot greh zoper razum in človečnost, pa tudi z meščanskega stališča kot aristokratska razvada. Slovenski roman dvoboj zavrača kot škodljivega za narodovo substanco.³

Prav s to utemeljitvijo je Jurčič, ki je v romanu *Cvet in sad* (1877) prvotno načrtoval samomor profesorja Vesela, svojega junaka pustil pri življenju in ga celo oženil, češ: »Pametnih mož med Slovenci je že tako malo, čemu bi se še ti streljali! Profesor Vesel je pameten mož, naj živi!«⁴ Celó v najbolj svetobolnem romanu tega časa, v *Zorinu*, skuša pisemski prijatelj pregovoriti junaka, naj premaga svoje gorje in obrne darove svojega srca in duha v blagor človeštvu in domovini. Še bolj izrazito kakor v *Zorinu* obrobja druge tragične usode junakov značilna refleksija in komentar, ki bolj ali manj poudarjeno opozarja, da je smrt izobraženega, zmožnega človeka za narod nenadomestljiva izguba. V teh robnih zapisih se ponekod oglašča ironizacija schopenhauerjanstva (tako npr. v *Trojki*), drugod polemika zoper pesimizem, ki »razjeda zdravo narodovo jedro«, kakor prepozno spozna umirajoči Dolnik v *Pobratimih*.

Osrednji, Jurčičev model romana se praviloma sklene z optimističnim koncem, sorodnim tistemu v razsvetljenskem sentimentalnem romanu. Že prav ob začetku angleškega sentimentalizma je bil z Richardsonovo *Pamelo* uveljavljen eden njegovih temeljnih vzorcev: zgodba o družbenem vzponu revnega plebejskega dekleta, ki se po zaslugi svoje kreposti in lepote poroči v plemiško rodovino. Vendar je to zgodba, ki terja žensko protagonistko tako v literaturi kakor v tedanji stanovski družbi. Plebejski mladenič, kakršen je tudi junak našega romana, takih možnosti niti v romanu ni imel; bil je protagonist tragične zgodbe, katere različici sta *Nova Heloiza* in *Werther*. Ta pripovedni vzorec je v 19. stoletju v evropskih literaturah v spremenjenih družbenih razmerah doživljal razne preobrazbe, tudi takšno s srečnim koncem, in prav ta se je udomačila pri nas, saj je očitno ustrezala duhu časa. Slovenski model ohranja predvsem izhodiščni položaj *Nove Heloize*, namreč

³ Najobsežnejša polemika zoper dvoboj v naši tedanji literaturi je nedvomno tista v Detelovi *Trojki*, ki pa zavrača to početje predvsem z verskega stališča kot naklepen umor.

⁴ Josip JURČIČ, *Zbrano delo* VI, ur. Mirko Rupel, 2. izd. ur. Janez Logar, Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1968, 400.

ljubezen revnega plebejskega junaka (najrajši domačega učitelja) do plemiške hčere. V Rousseaujevem romanu se junakinja na očetov ukaz odreče ljubimcu in se poroči stanu primerno s priletnim aristokratom, nato se duševni boji in muke nesojenih zaljubljenecv vlečejo še leta, vse do Julijine prezgodnje smrti. Že v prvem slovenskem romanu pa naravno čustvo premaga vse ovire, junakova vrlina odtehta razliko v stanu in premoženju. Ta značilni iztek zgodbe, v kateri se slovenski mladenič kmečkega rodu ne le z izobrazbo, ampak tudi s poroko v gosposko družino vzdigne na družbeni lestvici, priča o prebujeni samozavesti nastajajočega slovenskega meščanstva.

Tako prepolovljeni in s srečnim koncem nadzidani vzorec *Nove Heloize* se začne kar kmalu vsaj na enem oglu prekrivati s starejšim ljubezenskim trikotom, v katerem se vrlina slovenskega junaka ostreje profilira ob tekmeču tujega rodu. V našem prvem romanu je Kvasov tekmeč Marijan še dobrodušen mladenič; Delin aristokratski snubec v *Zorinu* se prikaže komajda kot senčni obris v ozadju, inženir Lisec v Jurčičevem *Doktorju Zobru* (1876) pa tekmeča sploh nima, ovire njegovi ljubezni postavlja le izvoljenkina ošabna bogataška mati. Podobno je tudi z moralnim likom tekmeča v *Novi Heloizi* ali v *Wertherju*: mož, s katerim se junakinja poroči po dolžnosti, je v prvem primeru star in resnoben, v drugem povsem sprejemljiv, le nekoliko dolgočasen mladenič, nobeden od teh dveh pa ni moralno oporečen. V starejšem sentimentalnem trikotu, kakor ga je zastavil Richardson, stoji krepostnemu junaku nasproti tekmeč z izrazito negativnim značajem.

Tak je izhodiščni položaj v *Grandisonu*, v romanu, v katerem je Richardson na izrecno željo svojega ženskega občinstva ustvaril popolnega gentlemana, ki uteleša družbeno vrlino ter razsvetljenski ideal skladnosti med srcem in razumom. Grandison je kos slehernemu še tako težavnemu položaju, zmožen je reševati vsakršne zaplete in spore tako v družinskem krogu kakor v širši skupnosti. Ta tip junaka nato zavлада v ženskem vzgojnem romanu od Fanny Burney do Jane Austen in še dlje. Tekmeč nastopa v tovrstnih romanih sprva kot ugrabitelj, kot morebitni zapeljivec mlade dame, pozneje kot koristoljubni ali kako drugače nevredni snubec, grandisonski junak pa kot njen rešitelj, zaščitnik, pozneje kot dobrohotni vzgojitelj. Z romani Jane Austen je zaslovel prav pedagoški ljubimec, ki si prizadeva za vzgojo srca pri rosno mladi, še nerazsodni junakinji.

Spopad med tekmečema je sprva utemeljen stanovsko in etično: Grandison je premožen, kultiviran, ugleden meščan, njegov nasprotnik pa je razuzdan aristokrat – torej meščanska vrlina proti plemiškemu razvratu. Ko Grandison odkloni dvoboj s plemiškim izzivalcem, zadeneta drug ob drugega dva družbena in etična kodeksa, meščanski razsvetljenski ideal kreposti in staro plemiško pojmovanje časti.

V našem romanu se to stanovsko in etično nasprotje izrazito obarva z razliko v narodnosti. Zoprnik šolanega slovenskega kmečkega sinu je ošaben, aroganten, puhloglav aristokrat, lahko tudi bogat povzpetnik, in ta malopridnež je tuje krvi, največkrat Nемец ali ponemčenec, redkeje Italijan ali Madžar. Narodnostna razlika je še poudarjena s poklicem in z življenjskim slogom. Slovenski izobraženec

opravlja katerega od častivrednih in občekoristnih meščanskih poklicev; ker je človekoljuben, pač največkrat zdravniški poklic, cenjeni so tudi profesorji kot vzgojitelji mladine, ki je narodova prihodnost, nadalje pravniki in umetniki, medtem ko je inženir precejšnja redkost. Slovenski izobraženec torej opira svojo samozavest na dosežke v poklicnem delu, medtem ko je njegov tekmeč brezdelen postopač in gizdalin s plemiškim naslovom, neredko tudi častnik. Meščanski kliše o »brezdelnem plemstvu« je bil zelo priljubljen tudi v sočasni nemški literaturi, vendar ni čisto ustrezal resničnim razmeram;⁵ plemiči so se namreč uveljavljali v državni upravi, diplomaciji in v vojski, v našem romanu je prav poklic častnika – s kakšno redko izjemo – prikazovan v negativni luči. Podobno kakor v avstrijskem bidermajerju so tudi v slovenskem pripovedništvu cenjene predvsem civilne vrline, ne vojno junaštvo; nizko ceno ima prav oficirska čast, ki se rešuje z dvobojem.

V našem tedanjem romanu pa tudi v tako narodnostno in stanovsko poudarjenem trikotu grandisonski oziroma pedagoški junak ne more izpodriniti pasivnega rahločutneža, celo v takih položajih ne, ko bi bil učinkovitejši protagonist dobrodošel. Podobna postavitev se kaže tudi v nemškem sentimentalnem romanu, npr. v *Gospodični Sternheimski*, kjer rahločutnež samo nemočno opazuje verolomnega lorda, ko ta osvaja oboževano mlado damo. Tako tudi mladi profesor Radovan v Stritarjevem *Gospodu Mirodolskem* (1876) ne ukrepa, ko se mu zaročenka odtuja in naposled pobegne z zapeljivcem, temveč od žalosti kar na smrt zbolí. Radovanov tekmeč Edvin, svetovljanski esteta in uživač, sicer ni tujec, je pa narodnostno mlačen, kar se vidi že po tem, kako poleg Prešerna občuduje Heineja. Ob vzporejanju *Gospoda Mirodolskega* z Goldsmithovim *Župnikom Wakefieldskim* (1776), ki je v naši literarni zgodovini zelo priljubljeno, se umanjkanje grandisonskega junaka v Stritarjevi zgodbi največkrat prezre. V Goldsmithovem romanu *Sir Thornhill* modro in pravično uredi vse zaplete, ki jih je zakrivil njegov nečak, v svoji naivnosti pa so jih zavozili tudi župnik in njegovi, in se naposled oženi z župnikovo mlajšo hčerjo, potem ko jo je rešil iz krempljev ugrabitelja. Namesto takega lika prihaja kot ženin v hišo Mirodolskega »učeni bledin« Radovan, ki je v damski družbi sicer nekoliko okoren in celo neotesan, v srcu pa brezmejno rahločuten. Kot rešitelj se sicer ne izkaže, vseeno pa tudi on na koncu dobi za ženo mlajšo mirodolsko hčer.

V takem trikotnem položaju ponekod, vendar bolj redko nastopi tudi odločen, možat junak, tako npr. dva zdravnika pri Tavčarju, Ivan Slavelj v istoimenski noveli (1876) in baron Konstantin v noveletu *Otok in Struga* (1881). Vendar nobeden od teh junakov ni ljubezniv, uglajen in priljuden gentleman kakor Grandison, temveč mrk, osoren razočaranec, ki se reši črnogledosti šele v novi ljubezni. Ta lik prihaja iz čisto druge zgodbe, po vsej verjetnosti iz ženskega romana, kakršnega je uveljavila Marlittova in njej sorodne pisateljice. Osrednji lik v našem tedanjem

⁵Rudolf BRANDMEYER, *Biedermeierroman und Krise der ständischen Ordnung*, Tübingen: Niemeyer, 1982, 125–126.

romanu pa tudi razločneje zavzema stališča do aktualnih vprašanj časa, čeprav je pri razkrivanju liberalnih pogledov dokaj previden. Tako že pri Tavčarju, Vošnjakovi in Kersnikovi mladi možje pa tudi stopijo na politično prizorišče in začnejo javno delovati, nedvomno po zgledu Mlade Nemčije. Hkrati začnejo pisatelji, Tavčar, Vošnjak, Detela in drugi, na stranskih osebah, zlasti tistih, ki politizirajo ob gostilniških omizjih, ironizirati širokoustenje in domoljubne puhlice, za katerimi ne stojijo ne dejanja ne trdno prepričanje.

Razmerje med slovenstvom in tujstvom v postavitvi pozitivnega junaka proti negativnemu tekmecu je obravnavano povsem drugače, ko gre za junakovo ljubezen do gospodične tuje krvi. Očitno v prvih časih našega romana taka zveza ni motila ne pisateljev ne bralcev. Zdi se, kakor da slovenski izobraženec tedaj še nima pravega zaledja, namreč strnjene narodno zavedne meščanske družbe, okolja torej, v katerem bi si bil lahko našel omikano, tenkočutno, kultivirano, skratka njemu primerno družico, tako da si jo mora poiskati med tujo gospodo. (Ta podoba je sicer precej drugačna iz zornega kota v sočasnem ženskem romanu, katerega avtorice so prihajale iz meščanskih družin.) V *Pobratimih* npr. v nemško usmerjenem trgu najdemo samo peščico narodno zavednih in dejavnih izobražencev: zdravnika, odvetniškega pripravnika in kaplana; eden izmed pobratimov, na Dunaju še glasen rodoljub, se v službi pod glavarjem iz nemške liberalne ustavoverne stranke čisto potuhne, prav tako doma pred svojo nemško ženo. V nevarnosti je tudi zdravnik Devin, zaljubi se namreč v hčer podjetnika, ki kandidira na volitvah kot zagrizen nasprotnik slovenske stranke; s hčerininim vplivom skuša pridobiti Devinovo podporo ali vsaj nevtralnost. Devin se s težkim srcem, a brez omahovanja odloči za zvestobo slovenstvu, čeprav zato izgubi izvoljenko; Kersnikov »agitator«⁶ Koren v zelo podobnem položaju tolikšne žrtve ne zmore, in tudi zato njegov kandidat na volitvah nima možnosti za uspeh. Tu gre za dva razmeroma redka primera v našem romanu, ko se zvestoba narodu kot najvišja vrednota druži z enim najmogočnejših motivov sentimentalizma – odpoved ljubezenski izpolnitvi v imenu višjega načela. V *Kneginji Klevski* je kot višji nagib veljala zakonska zvestoba, v Chateaubriandovem romanu *Atala* (1801), ki je v romantiki osvojil Evropo, je bil motiv religiozne narave. Prav *Atala* je imela izjemen odmev v češki literaturi, npr. v povestih Kajetana Tyla, kjer je odpoved ljubezenski sreči motivirana z domoljubjem.

Devinova izvoljenka Pavlina je sicer nežno, ljubko in samo na sebi neškodljivo bitje, vendar njeno zaledje ogroža doktorjevo načelnost; pred posledicami ženitve z dekletom iz nemčurske družine svari prijatelja tudi dr. Dolnik: »Ti goriš za svoj narod, toda kje si iščeš družico za življenje? V tujem taboru in v narodu, s katerim Slovani bojujemo tisočletni boj na življenje in smrt. Tujko hočeš pripeljati v svoj slovenski dom, da bo tvojim otrokom z materinim mlekom vlivala v žile ljubezen do tistega naroda, proti kateremu se bojuje oče! [...] O, jaz poznam narodnjake, pri katerih v družini ne slišiš slovenske besede. Bi rad tudi ti dal takšen zgled?«⁶

⁶ Josip VOŠNJAK, *Pobratimi*, Ljubljana: Prešernova družba, 1992, 174.

Marsikateri od slovenskih romanesknih junakov pa nima tako čvrstega značaja kakor Devin in podleže čarom tuje zapeljivke. Prav ob kvarnih učinkih zaljubljenosti v gosposko tujko se začne na slovenskem rahločutnežu razkrivati šibka stran njegovega pasivnega značaja. Zgodi se, da junak zavoljo ošabne, brezsrčne nemške plemkinje, zavoljo preračunljive mestne lepote zapusti pošteno, pristno domače dekle, se s tem izneveri slovenstvu in je na koncu izigran ter trajno onesrečen. Tako se godi mladim možem v Jurčičevem romanu *Med dvema stoloma* (1876), v Tavčarjevih *Mrtvih srcih* (1884), v Detelovi *Trojki* in še kje. Z razkrivanjem peg na značaju slovenskega rahločutneža postaja naš roman postopoma samokritičen, zlasti v Kersnikovih zgodbah o jari gospodi. Že doktor Hrast v *Ciklamnu* je sicer privlačen mlad moški, pokončen narodnjak in »Sloven«, vendar ne zaničuje materialnih dobrin, v ljubzenskih zadevah pa se izkaže celo kot nestanovit in ne pretirano tenkočuten človek. Prav v Kersnikovem pripovedništvu se sestavine sentimentalizma, ki so v njegovih zgodnjih besedilih še dokaj izrazite, začnejo z brezgrajnim junakom vred umikati drugačni obravnavi tedanje meščanske stvarnosti.

Literatura

- Miran HLADNIK, 2002: Ni take je ... *Sodobnost* 66/4. 501–511.
- Matjaž KMECL, 1996: *Babji mlin slovenske literarne zgodovine*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- Gregor KOCIJAN, 1992: *Med analizo in sintezo. Literarnozgodovinske razprave*. Maribor: Obzorja.
- Janko KOS, 2001: *Primerjalna zgodovina slovenske literature*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Vasilij MELIK, 1969: Slovensko narodno gibanje za časa taborov. *Zgodovinski časopis* 23. 75–88.
- – 1970: O razvoju slovenske nacionalno-politične zavesti 1861–1918. *Zgodovinski časopis* 24. 39–51.
- – 1988: Zur Entwicklung der slowenischen Nation. *Bildungsgeschichte, Bevölkerungsgeschichte, Gesellschaftsgeschichte in den böhmischen Ländern und in Europa*. Festschrift für Jan Havránek zum 60. Geburtstag. Wien: Verlag für Geschichte und Politik; München: R. Oldenbourg Verlag. 134–143.
- Tone SMOLEJ (ur.), 2002: *Podoba tujega v slovenski književnosti. Podoba Slovenije in Slovencev v tuji književnosti. Imagološko berilo*. Ljubljana: Filozofska fakulteta, Oddelek za primerjalno književnost in literarno teorijo.
- Josip VOŠNJAK, 1982: *Spomini*. Ur. Vasilij Melik. Ljubljana: Slovenska Matica.